

Б.М. Янишин
(м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЗМІНИ У МІСТАХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (XIX — початок XX ст.): ОСНОВНІ РИСИ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано основні тенденції соціально-демографічного розвитку Галичини австрійського періоду. Основну увагу акцентовано на показниках демографічних змін у галицьких містах зазначеного часового зрізу. Розкрито методологічні зміни у демографічних дослідженнях в польській та українській історіографії і запропоновано перспективні напрямки наукового пошуку.

Ключові слова: історична демографія, місто, Галичина, Австро-Угорщина, переписи населення.

Протягом багатьох років показники демографічних змін на прикордонних (у широкому значенні) теренах, таких як, зокрема, Східна Галичина, в умовах мультикультурного середовища, різного за національним, релігійним, обрядовим і т.д. складом завжди викликали наукові, і не лише наукові, суперечки. Ще й донедавна, а часом і в сучасних умовах, історики, демографи змушені були дуже обережно підбирати слова у своїх працях, щоб уникнути зайвого емоційного сплеску зацікавлених у розпалі пригаслих суперечок сторін. Очевидно, найбільше уваги звернено на аналіз національного складу населення Галичини, його динаміки, зокрема й міської складової, що зумовило появу чималої кількості праць з історичної демографії Галичини XIX — початку XX ст.

На сьогодні добре представлений в історіографії статистичний, кількісний, вимір демографічного розвитку Галичини австрійського періоду. Йому присвячено десятки спеціальних монографій, сотні статей, розділів у працях, присвячених соціально-економічному, політичному, культурному розвитку краю¹. У цій статті я лише коротко зупинюся на важливіших даних з цих підрахунків, натомість спробую привернути увагу дослідників на певний злам у методологічних підходах української та польської історичної демографії, її пошуках на нових полях студій.

Західноукраїнські землі увійшли до складу Австрії під час її піднесення й реформ соціальних та адміністративних структур імперії на більш функціональні, які проходили за ініціативи імператорів — Марії Терезії (правила у 1740–1780 рр.) та її сина Йосифа II (1780–1790 рр.). Оскільки Йосиф II

1765 р. став співрегентом, чимало реформ Марії Терези насправді запровадив саме він. Реформи освіченого абсолютизму спрямовувалися на пристосування монархії до нових суспільних викликів, зокрема зростаючих ринкових відносин. У ході їх проведення упорядковано систему обліку й контролю, проведено перші статистичні переписи земельних володінь і населення, скасовано внутрішні мита, запроваджено податок із доходів. У галузі економіки проводилася політика протекціонізму, заохочувався розвиток промисловості й торгівлі.

Однак, незважаючи на чималі зусилля австрійської влади у впорядкуванні статистичної роботи, аналіз демографічної ситуації в західноукраїнських землях на початку австрійського періоду є непростим, тому що переписи населення кінця XVIII ст. документують переважно необ'єктивні дані щодо кількості мешканців, оскільки не було вироблено чітких критеріїв обліку населення і досить часто в переписах різних років враховувалися дані населення різних адміністративних одиниць одного й того ж округу (окрім того, на результат перепису впливали умови рекрутського набору, нових податків тощо)².

Згідно з даними перепису 1786 р., населення Галичини становило 2,7 млн мешканців. Станом на 1849 р. їх кількість зросла майже удвічі — до 4,9 млн жителів, серед яких переважали українці³. Здебільшого українці проживали у Східній Галичині, де з 3,1 млн населення вони становили 71%. Другою за чисельністю національністю тут були поляки, яких 1849 р. налічувалося 635 тис. осіб, тобто 20,4% населення. Проте поляків вирізняла передусім не чисельність, а політичний і соціальний вплив, адже вони становили майже весь прошарок магнатів та шляхти.

Важливою групою населення Галичини були євреї. У 1770-х рр., відразу після того, як Галичину було приєднано до Австрійської імперії, євреї склали 3,1% населення всієї провінції, зокрема 8,7% населення її східних земель. За австрійського правління кількість євреїв продовжувала зростати: з 144 тис. у 1776 р. до 328 тис. у 1849 р. Три чверті з них жили у Східній Галичині, і близько 60% — у маленьких містах і містечках⁴. Декілька міст — Броди, Белз, Бучач, Рогатин, Перемишляни, Делятин і Сокаль — були майже цілковито єврейськими. У інших містах євреї склали близько третини їх жителів, працюючи здебільшого у торгівлі та в промисловості.

Однією з менш численних груп населення Галичини були німці, близько двох третин з яких жили у маленьких селах Східної Галичини, у смузі, що тяглася від Жовкви на півночі, через Львів, і до Дрогобича і Стрия на півдні. З 1781 по 1785 роки 13 тис. німців, переважно з Пфальца та інших південно-західних німецьких земель, прийняли запрошення Габсбургів й оселилися в Галичині. За ними у першій половині XIX ст. сюди емігрувало ще 2 тис. німців із Судетів, тобто австрійської Північно-Західної Богемії. Галицькі німці вели сільське господарство, майже не контактуючи з українцями.

Що ж до релігійної ідентичності, то поляки були римо-католиками, українці — греко-католиками. У соціальній структурі домінували селяни — 87,2% населення Галичини жило у 6300 селах. Майже три чверті населення (72%) були кріпаками в маєтках польських поміщиків, а 22% працювали на колишніх польських коронних землях. До шляхти належало 95 тис. осіб, або 3,4% від усього населення.

Промовистим свідченням відсталості соціально-демографічної структури краю було співвідношення між сільським і міським населенням (в історіографії цей показник прийнято вважати визначальним при розгляді процесів модернізації). У середині XIX ст. у Східній Галичині на 3,5 тис. сіл припадало 56 міст і 138 містечок. Відповідно абсолютна більшість населення (близько 85%) мешкала в селах і лише незначна частина в містах. Стосовно українського населення, то понад 90% його мешкала в селах і було зайнято в сільському господарстві. В містах українці за кількістю перебували здебільшого на третьому місці (після євреїв і поляків).

Найбільшим містом на західноукраїнських землях був Львів, який з 1772 р. став адміністративним і політичним центром нової австрійської провінції. За даними австрійської статистики, населення Львова становило тоді близько 22,5 тис. осіб. Із подальшим економічним розвитком міста спостерігалось швидке збільшення населення. 1795 р. у Львові налічувалося майже 39 тис. осіб, а в 1811 р. — 41,4 тис. У 30–40-х рр. XIX ст. приріст населення Львова становив у середньому 1,76–2,63% щорічно, а його чисельність у 1841 р. досягла 62,3 тис. осіб. На середину XIX ст. Львів за цим показником посідав четверте місце в Австрійській імперії після Відня, Праги і Трієста⁵. Тут проживали здебільшого поляки, євреї, українці, німці, вірмени, а також представники інших народів. Загальне уявлення щодо економічного і соціального життя Львова дають дані про його бюджет 1837 р. Прибутки міста за цей рік становили 343 тис. з. р., зокрема, збори від виробників спиртних напоїв — майже 113 тис., торгівлі і мит — 61,5 тис., такс і штрафів — 24,2 тис. Видатки за рік становили 283 тис. з. р., у тому числі оплата праці чиновників — майже 97 тис., витрати на прокладення й утримання вулиць, будинків — 69,7 тис., водопостачання — 8100 з. р. Значна частина витрат (30%) припадала на комунальне господарство Львова, що свідчить про інтенсивне будівництво міста у 30–40-х роках XIX ст.⁶

Водночас розвивалися інші міста, які за укладом життя почали наближатися до міст нового типу (Броди, Тернопіль, Станіслав ін.). У них були сконцентровані торгово-ремісничі і промислове населення, незначна кількість інтелігенції, численний чиновницький апарат австрійських установ. Найбільшим після Львова західноукраїнським містом у першій половині XIX ст. були Броди. Вони перетворилися у важливий транзитний пункт між Сходом і Заходом, найбільший центр міжнародної торгівлі на південному сході Європи. У 1779 р. місто отримало привілей вільного торгового міста,

яке могло безмитно торгувати у межах Австрії, Росії та інших країн. В період дії цього привілею (до 1880 р.) Броди швидко зростали: у середині 1780-х років тут налічувалося близько 11 тис., а в 1820 р. — 18,5 тис. осіб. Протягом першої половини XIX ст. швидко зростали прибутки міста від торгівлі — з 18 тис. флоринів у 1806 р. до 107,6 тис. у 1839 р. (у 6 разів за 33 роки).

У зазначений період частка міського населення загалом хоч і повільно, але зростала. У 1830 р. у Станіславі налічувалося 9900 жителів, Самборі — 10,4 тис., Тернополі — 12,6 тис. За десять років чисельність населення у цих містах зросла і становила у 1840 р.: Станіслав — 11,3 тис., Самбір — 12,9 тис., Тернопіль — 14,2 тис. осіб. Наприкінці XVIII ст. у Дрогобичі проживало 6500 і в Чернівцях 2000 осіб, а на середину XIX ст. — відповідно 11,8 тис. і 18 тис.⁷

Крім великих міст, існувало багато невеликих міст і містечок, які налічували від 1500 до 5000 жителів. За різними даними наприкінці XVIII ст. у Східній Галичині було 123 міста і 81 містечко, в яких проживало близько 300 тис. осіб⁸, що було забагато порівняно з промислово розвинутими провінціями імперії (у Штирії в той час нараховувалося 20 міст) й відповідало середньовічній фазі розвитку⁹. У 1780 р. число міських поселень збільшилося до 328, тобто 261 місто і 67 містечок. У XIX ст. в Галичині процес юридичного переоформлення міст і містечок та їхньої класифікації стабілізувався. В 1817 р. було 92 міста і 188 містечок, разом 280 міських поселень. Слід відзначити, що в Австрії, як і в Польщі, міський статус поселення отримувало на підставі привілею, наданого монархом, тоді як в інших країнах критерієм була чисельність мешканців. Із 1810 р. у Австрійській імперії також розроблено свою класифікацію міст, де нижньою межею визначено дві тисячі мешканців. Станом на 1830 р. у Галичині й Буковині існувало 95 міст і 194 містечка, з них кількість міст, де мешкало понад 2 тис. осіб, зросла до 63, окрім того, згадано 158 містечок і сіл з чисельністю понад 2 тис. жителів¹⁰. Неузгодженість між офіційними критеріями визначення міста і реальним станом спостерігається упродовж усього австрійського періоду.

В Австрійській монархії міста і містечка поділялися на три класи: королівські, муніципальні та підлеглі (приватні, шляхетські). До королівських міст було віднесено ті, які підпорядковувалися особисто найвищому володареві країни (Львів, Перемишль, Самбір, Стрий), до муніципальних — ті, в яких хоча й діяла приватна власність міщан і землевласників, але юрисдикцію над мешканцями виконував власний орган влади (Сянки, Жовква, Станіславів і Коломия); до підлеглих — ті, в яких поміщицька влада опиралася і на міську, і на персональну юрисдикцію (Бережани, Золочів і Тернопіль)¹¹.

Наступні зміни устрою міст у Галичині в йосифінський період полягали у ліквідації давнього поділу на королівські та приватні міста і впровадженні

поділу всіх міст на три класи: до першого зараховано лише Львів як столицю краю, який отримав додаткові привілеї; до другого — міста, котрі посідали спеціальний цісарський привілей, а до третього — всі решта, які мали власні магістрати і називалися муніципальними.

Більшість галицьких міст не вкладалися у тогочасне поняття про цей тип поселення за культурним та професійним рівнем населення, оскільки їхні мешканці займалися в основному рільництвом. Основний контингент складала дрібні торгівці, чиншові ремісники, зобов'язані платити чинш від свого ремесла і відбувати певну панщину для двору під час жнив і сінокосів; жителі передмістя — землероби, які майже не відрізнялися від селян. Типовим прикладом можуть бути міста Жовківської округи: Белз, Жовква, Любачів, Сокаль. У 1823 р. у них проживало від 1700 до 3900 осіб¹². Промисловість у цих містах і містечках ледь животіла, торгівля мала переважно ярмарковий характер, а купівельна спроможність міщанства залишалася дуже низькою. Незадовільним у більшості міст краю залишався і стан забудови — як за будівельними матеріалами, так і за самим виконанням споруд.

Населення західноукраїнських земель у другій половині XIX ст. істотно зросло. Згідно даних переписів його чисельність у Галичині збільшилася з 4,9 млн у 1849 р. до 7,9 млн у 1910 р. В Австрійській монархії Галичина посідала четверте місце за щільністю населення (після Ломбардії, Чехії та Сілезії) і належала до доволі густо заселених країв. Загалом щільність населення цієї провінції протягом другої половини XIX ст. збільшилася майже вдвічі. Вже між 1776 і 1848 рр. щільність населення зросла з 32 до 57 осіб на км², і це ущільнення тривало аж до початку Першої світової війни, про що свідчать такі дані: у 1851 р. — 58 осіб/км² (у всій австрійській частині монархії станом на 1846 р. — 59 осіб/км²), у 1857 р. — 59 (61), у 1869 р. — 69 (67), у 1880 р. — 76 (73), у 1890 р. — 84 (78), у 1900 р. — 93 (87), у 1910 р. — 102 (95)¹³.

Змінилося також співвідношення між польською та українською етнічними групами, однак не кардинально. Як відомо, у другій половині XIX ст. більшість європейських країн почали раз у десять років проводити загальні переписи населення, найбільш контроверсійні питання яких були пов'язані із національною ідентичністю. Точніше, питання переписів як у Австро-Угорщині, так і в Росії стосувалися рідної мови, або мови спілкування, на основі відповіді на які науковцями робляться висновки щодо національного складу цих держав. Однак у випадку Австро-Угорщини цього часто недостатньо, оскільки, наприклад, у структуру переписів не було включено графу про мову ідиш, внаслідок чого єврейське населення здебільшого зараховувалося до поляків (808 тисяч із 872). Ототожнення поляків із римо-католиками й українців із греко-католиками також вимагає певних застережень. У другій половині XIX ст. ще існувала група освічених греко-католиків, які у

політичному й культурному відношеннях вважали себе поляками. З іншого боку, існувала набагато чисельніша верства т.зв. «латинників» — римокатолицьких селян, які мовою і звичаями уподібнилися односельцям-українцям¹⁴. Тому для здійснення більш реалістичних підрахунків у даному випадку слід поєднувати мовну та релігійну статистику, і водночас пам'ятати, що як до цієї, так і до будь-якої іншої статистики слід ставитися дуже обережно.

Релігійний склад населення Галичини, 1857–1910¹⁵

Рік	Римо-католики	Греко-католики	Іудеї	Протестанти	Православні	Інші	Разом
В абсолютних числах							
1857	2 072 633	2 079 421	448 973	31 195	251	393	4 632 866
1869	2 509 015	2 317 884	575 918	39 746	1495	651	5 444 709
1880	2 714 977	2 512 376	686 596	40 994	2598	1238	5 958 779
1890	2 999 062	2 792 316	770 468	43 804	1907	230	6 607 787
1900	3 350 512	3 105 635	811 371	45 761	2283	235	7 315 797
1910	3 731 569	3 381 105	871 895	37 698	2818	609	8 025 694
У відсотках							
1857	44,74	44,89	9,69	0,67	0,00	0,01	100
1869	46,08	42,58	10,57	0,73	0,03	0,01	100
1880	45,56	42,17	11,52	0,69	0,04	0,02	100
1890	45,39	42,26	11,65	0,67	0,03	0,00	100
1900	45,79	42,46	11,09	0,63	0,03	0,00	100
1910	46,49	42,13	10,86	0,48	0,03	0,01	100

Кореляція даних щодо рідної мови та віровизнання проведених переписів населення дають підставу стверджувати, що між 1849 і 1910 рр. відсоток поляків у Галичині незначно зріс, а відсоток українців дещо зменшився — з 47% до 42%. Зменшення чисельності українців стало ще більш відчутним у Східній Галичині — з 71% до 62%. Зростання чисельності польського населення пояснюється вищим рівнем смертності серед українців та постійною асиміляцією (сини німецьких чиновників, вірмени та деякі емансиповані євреї). Однак основною причиною таких змін стали міграції поляків із західної у східну частину Галичини, а також масштабна еміграція українців за кордон, що розпочалася у 1880-х рр. Станом на 1890 р. третина поляків, що мешкали у Східній Галичині, були іммігрантами з-за Сяну¹⁶.

Згідно з переписом 1910 р. національний склад у Галичині був такий: 47% римокатоликів (поляків), 42% греко-католиків (українців) і 11% євреїв.

У Західній Галичині переважали поляки (89%), а Східна була краєм з мішаним населенням: українська більшість (62%) жила разом з польською та єврейською меншостями (відповідно 25% і 12%)¹⁷. Із 890 тис. поляків Східної Галичини у 1910 р. 68% були селянами, 16% працювали у промисловості, 8,5% займалися торгівлею і транспортними перевезеннями, 7,5% працювали у сфері послуг та адміністрації. Поляки не лише домінували в адміністративному й економічному житті Галичини, а й перетворили її міста в центри польської культури.

Інший впливовий народ Галичини, євреї, також продовжував кількісно й економічно зростати у другій половині XIX ст. Якщо 1849 р. у Галичині було 328 тис. євреїв, то на 1910 р. їхня чисельність більше, ніж подвоїлася і становила 872 тис., тобто 11% від усього населення провінції. Три чверті євреїв жили у східній частині провінції — у великих і маленьких містах (76,2%), і в навколишніх українських селах. Чисельність євреїв зросла завдяки високому рівню народжуваності і втечам від погромів із сусідніх західних губерній Російської імперії. Євреї були важливим складником економічного життя Галичини. У 1910 р. 77% євреїв працювали в торгівлі, промисловості та займалися дрібним ремеслом. З початком індустріального розвитку в останні десятиліття XIX ст. невелика кількість євреїв змогла заробити чималий капітал на галицьких банках, нафтових підприємствах, промисловості і навіть великих земельних ділянках. Однак переважна більшість євреїв залишалися незаможними, тому як і українці почали масово емігрувати, спочатку до сусідньої Угорщини, згодом до Відня і, нарешті, до США (бл. 200 тис. вихідців із Галичини між 1881 та 1910 рр. — т. зв. Galitsiyaner)¹⁸.

Загалом добре опрацьовано демографічні дані щодо міського населення, однак все ж більшу увагу належало б звернути на джерела поповнення міського населення у XIX ст., їх регіональні особливості. Одним із перших ці питання розглянув Т. Гонсовський у статті «Національна структура міського населення автономної Галичини»¹⁹. Він проаналізував населення усіх галицьких міст за мовною та конфесійною ознаками, співвідніс отримані показники, вивів динаміку приросту кожної групи населення у 1880–1900 рр. На цій підставі автор виокремлює властиві лише міській спільноті риси демографічного розвитку, виразно унаочнив колонізаційні процеси в цьому середовищі наприкінці XIX ст., і паралельно — зростання національної свідомості українців та євреїв. Варто, щоправда, відзначити прикрий недогляд автора у таблицях 3 та 4, внаслідок чого він зробив два суперечних висновки: на основі даних першої наголошував на незначному зменшенні проценту українців у структурі галицьких міст з 1880 до 1900 рр., а на основі даних другої стверджував про майже подвійний приріст українців у зазначений часовий відтинок (с. 99).

Якщо у 1880 р. більшість українців заселяла малі та середні міста, то у 1900 р. виразно зростає частка українського населення у великих містах (з 16% до 27%), відзначаючись найвищими показниками динаміки серед усіх національних груп тогочасної Галичини. У Львові, зокрема, відносна доля українців у населенні міста подвоїлась (з 5,7 — до 10,6%). Аналогічні процеси спостерігаємо у Самборі (4,5 — 11%), Станіславові (8,8 — 11%), високі показники збереглися у Тернополі (24%), Стрию (20%), Перемишлі (10%), Коломиї (12%) та Дрогобичі (17%)²⁰. Характерно, що відзначена географія збігається з наявністю у цих містах українських освітніх інституцій та розвиненого громадського життя. При цьому, вдалось зберегти відносну частку українського населення у середніх містах (поступаючись лише євреям). Безперечно, таку тенденцію неможливо пояснити виключно економічними факторами — одну з вирішальних ролей тут відіграла українська публічна сфера галицького міста, яка стала на перешкоді дотогочасним активним колонізаційним процесам.

Період австрійського управління у Галичині щодо розвитку урбанізації поділяється на два етапи:

1) 1772–1860 рр. — етап стагнації мережі міських поселень, для якої були притаманні ознаки пізньофеодального часу, та зростання міста Львова як столиці великої провінції, що стало відображенням абсолютистських ідей в урбаністиці. Статистичні відомості 1857 р. вказують на продовження негативних тенденцій у процесі містотворення в Галичині на фоні інших провінцій Австрійської імперії. На цей час кількість міст у всій монархії зросла до 890, містечок — до 2388, частка ж Галичини значно спала і становила, відповідно, 10,7% та 9,7%, а населення — 12,4%, що свідчить про господарський застій, який зумовив спад природного приросту і погіршив стан урбанізації в 50-х рр. XIX ст.

2) 1860–1918 рр. — етап промислового розвитку краю, який супроводжувався створенням нової комунікаційної системи в Галичині та зростанням лише окремих міст, зокрема тих, які виконували функції адміністративних центрів і стали осередками товарного виробництва, концентрації економічних, соціальних і політичних явищ, що відіграло вирішальну роль в урбаністичному розвитку регіону. На підставі даних з 1880 р., за рівнем урбанізації (тобто за відносною часткою кількості населення, яке жило в поселеннях з чисельністю понад 2 тис. осіб) серед земель австрійської частини Австро-Угорщини Галичина посідала передостаннє місце — 28,3%²¹.

На відміну від Західної Галичини, де частка міського населення безперервно підвищується (як і у всьому регіоні), на східногалицьких землях це явище спостерігається лише у великих містах, які були економічними центрами або важливими транспортними вузлами (розташовувалися на поштових шляхах, державних гостинцях, а згодом — на залізничних напрямках) і мали значення, що виходило за місцеві межі. Відбувався процес концентрації

населення у великих містах, а приріст населення цих міст сприяв прогресу урбанізації відповідних повітів. Зокрема, кількість населення Львова зростала значно швидше, ніж населення цілої Галичини — у 1773 р. воно становило 0,98% від чисельності мешканців краю, а у 1869 р. — уже 1,61% (87 тис. мешканців). Міст з населенням понад 10 тис. налічувалося у 1843 р. — 9, у 1869 р. — 12, а у 1880 р. — 18, з них Львів перейшов рубіж 100 тис. мешканців наприкінці 70-х рр. XIX ст. (у 1914 р. — 212 тис. жителів).

Аналіз урбанізації у 1870 р. виявив характерний тип малого міста з кількістю від 2 до 6 тисяч мешканців, де жило 37,5% міського населення. Дрібніші містечка стали менш чисельними, ніж у попередній період. Львів акумулював 20% всього міського населення²².

Хоч кількість мешканців Львова у другій половині XIX ст. зростає вчетверо, у 1910 р. це було ще відносно невелике місто з населенням 207 тис. осіб, понад 80% яких були поляками та євреями. Наступними за розміром містами Східної Галичини були Перемишль і Коломия з населенням майже 40 тисяч у кожному, а також Тернопіль і Станіславів (нині Івано-Франківськ), що налічували майже по 30 тисяч жителів. Як свідчать ці дані, переважна більшість мешканців Галичини проживала в селі. Понад три п'ятих населення провінції займалися сільським господарством.

Хоч основну масу складали міста й містечка з населенням у межах 2–6 тис. мешканців (145), однак край поступово втрачав свій винятково аграрний характер, а міське населення засвідчувало набагато швидший темп приросту по відношенню до регіону.

Слід зауважити, що найважливіші досягнення західноєвропейської історичної демографії відбулися більше півстоліття тому. Їх суть полягала у відході від підрахунків темпів заселення великих територій до студій над родиною, від досліджень статистичних до «демосуспільних», а останнім часом — соціографічних²³. Таким чином, метою історичної демографії стало розуміння механізму розвитку людської спільноти, а не лише його кількісні результати. Як зазначає Ц. Кукля, програма демографічних студій за останні півстоліття виразно відходять від простих підрахунків стану, розміщення і структури людності і прагнуть оцінити зміни у структурі сім'ї і сімейного господарства, того «базового дослідницького атому світової історичної демографії»²⁴.

У Польщі ці зміни активно пропагувалися відомою дослідницею демографічних та соціально-економічних процесів Іреною Гейшторвою, згодом Ц. Куклею, з Будзиньським ще з 1970-х років. Внаслідок цілеспрямованих зусиль під їх керівництвом на магістерських семінарах та в аспірантурі підготовлено чимало оригінальних демографічно-історичних праць, які часто ґрунтуються на локальних метричних книгах. В українській історіографії аналогічні праці постають лише в останнє десятиріччя, відзначаються певною спорадичністю²⁵. Особливе зацікавлення у дослідників викликають

процеси, які відбуваються навколо подружжя, пов'язані з народженням і функціонуванням сім'ї, умови й динаміка смертей. Особливо цікаві результати ці дослідження виявляють для багатокультурних спільнот, оскільки як бачимо, функціонування польської, української чи єврейської сім'ї буде відрізнятися звичаєм, але не у тому фундаментальному вимірі, яким є виникнення, розвиток і згасання подружніх та сімейних союзів²⁶.

У польській історіографії працею, яка вповні базується на сучасних методах досліджень природного руху населення (т.зв. неномінативних), насамперед у галузі реконструкції родин, стала монографія ряшівської дослідниці Сабіни Рейман²⁷. Вона дослідила понад 60 тисяч трьох основних типів метрик певних місцевостей з околиць Ряшева, з яких створила відповідну комп'ютерну базу даних. На тій основі дослідниця провела детальну реконструкцію 238 родин з Красного і порівняла цілу панораму подій, пов'язаних з уродинами, шлюбом і смертю, функціонуванням родини у специфічному підміському середовищі. Дослідження охоплює період 1784–1880 рр., тобто від запровадження у Галичині метричної реформи і до появи перших (згідно з К. Заморським) симптомів демографічної революції.

Таким чином, перед сучасними дослідниками демографічних процесів у Галичині стоять багато викликів і водночас на них очікують нові теми, мало вживані раніше джерела (як, наприклад, підготовчі списки до проведення переписів населення) та цікаві відкриття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

¹ *Макарчук С.* Етносоціальне розвитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. — Львов: Вища школа, 1983; *Wnęk K., Zyblikiewicz L., Callahan E.* Ludność nowoczesnego Lwowa w latach 1857–1938. — Kraków, 2006; *Ludność wojskowa Austro-Węgier rekrutująca się i stacjonująca na terenie Galicji w latach 1869–1913.* W oprac. S. Szuro. — Kraków–Warszawa, 1990; *Broński K.* Rozwój gospodarczy większych miast galicyjskich w okresie autonomii. — Kraków, 2003. — 212 s.; *Szymczak-Hoff J.* Społeczność małego miasta galicyjskiego w dobie autonomii. — Rzeszów, 1992. — 163 s.; Найбільш повно у *Zamorski K.* Ludność Galicji w latach 1857–1910 // Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. — Kraków–Warszawa, 1989, а також у його габілітаційній праці на основі цього статистичного видання — *Zamorski K.* Transformacja demograficzna w Galicji na tle przemian ludnościowych innych obszarów Europy Środowej w drugiej połowie XIX i na początku XX w. (1991). Детальніше див.: *Budzyński Z.* Polskie badania demograficzno-historyczne Galicji. Przegląd kierunków i ocena ważniejszych osiągnięć // *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań.* Т. 1. — Rzeszów, 2011. — S. 115–133.

² *Іваночко У.* Вплив соціально-функціональних процесів на розвиток урбанізації в Галичині кінця XVIII — початку XX ст. // *Історична топографія і соціотопографія України.* Збірник наукових праць. — Львів, 2006. — С. 271.

³ *Магочій П.-П.* Історія України. — К., 2007. — С. 337.

⁴ Там само. — С. 340.

⁵ *Кісь Я.П.* Промисловість Львова у період феодалізму (13–19 ст.). — Львів, 1968. — С. 31.

⁶ *Задорожний В.С.* Товарне виробництво і торгівля на західноукраїнських землях (кінець 18 — п.п. 19 ст.). — Львів, 1989. — С. 66.

⁷ Там само. — С. 67.

⁸ *Кісь Я.П.* Вказ. праця. — С. 68.

⁹ *Іваночко У.* Вказ. праця. — С. 259.

¹⁰ *Петришин Г., Іваночко У.* Урбанізаційні процеси в Галичині в австрійський період (1772–1918) // Вісник Державного університету «Львівська політехніка». Архітектура. — Львів, 1998. — Вип. 358. — С. 217. Таким селом з чисельністю мешканців більше 2 тисяч були й Нагуєвичі, батьківщина Івана Франка, а також описаний ним Борислав.

¹¹ *Петришин Г., Іваночко У.* Еволюція принципів класифікації міст Галичини в австрійський період (1772–1918 рр.) // Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження в містознавстві. — Львів, 1999. — С. 69.

¹² *Герасименко М.П.* Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства. — К., 1959. — С. 108.

¹³ *Іваночко У.* Вказ. праця. — С. 271.

¹⁴ *Partacz Cz.* Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko — ukraińskie w Galicji w 1888–1908. — Toruń, 1996. — S. 87–112.

¹⁵ *Zamorski K.* Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. — Kraków–Warszawa, 1989. — S. 70–71.

¹⁶ *Магочій П.-Р.* Вказ. праця. — С. 362–370.

¹⁷ *Лисяк-Рудницький І.* Українці в Галичині під австрійським пануванням // Історичні есе. — Т. 1. — К., 1994. — С. 413–450.

¹⁸ *Магочій П.-Р.* Вказ. пр. — С. 365–366.

¹⁹ *Gąsowski T.* Struktura narodowościowa ludności miejskiej w autonomicznej Galicji // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. — Prace Historyczne. — Z. 125. — Kraków, 1998. — S. 89–108.

²⁰ *Gąsowski T.* Op. cit. — S. 89–108.

²¹ *Іваночко У.* Вказ. праця. — С. 272–275.

²² Там само. — С. 263.

²³ *Budzyński Z.* Kresy południowo-wschodnie w drugiej połowie XVIII w. — Т. 3: Studia z dziejów społecznych. — Przemyśl — Rzeszów, 2008. — S. 16.

²⁴ *Kukło C.* Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej. — Warszawa, 2009. — S. 11.

²⁵ *Косик І.В.* Еволюція шлюбу та сім'ї в Галичині у другій половині XIX століття (за матеріалами метричних книг). Магістерська робота, Львівський національний університет імені Івана Франка. — Львів, 2003 (інформацію узято з *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886). — Київ, 2006).

²⁶ *Budzyński Z.* Polskie badania demograficzno-historyczne Galicji. Przegląd kierunków i ocena ważniejszych osiągnięć // Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań. Т. 1. — Rzeszów, 2011. — S. 117.

²⁷ *Rejman S.* Ludność podmiejska Rzeszowa w latach 1784–1880. Studium demograficzno-historyczne. — Rzeszów, 2006.

Стаття надійшла до редколегії 19.11.2015 р.

Б.М. Янышин

СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГОРОДАХ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ (XIX — начало XX в.): ГЛАВНЫЕ ЧЕРТЫ, СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

Проанализированы основные тенденции социально-демографического развития Галиции австрийского периода. Основное внимание акцентировано на показателях демографических изменений в галицийских городах указанного временного периода. Раскрыты методологические изменения в демографических исследованиях в современной украинской и польской историографиях и предложено перспективные направления научного поиска.

Ключевые слова: историческая демография, город, Галиция, Австро-Венгрия, перепись населения.

B.M. Yanyshyn

SOCIAL AND DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE EAST GALICIA'S TOWNS (19TH — beginning of the 20TH centuries): THE MAIN FEATURES, STATE AND PROSPECTS OF RESEARCHES

The main tendencies of social and demographic development of Galicia of the Austrian period are analyzed. The main attention is paid to the rates of demographic changes in the Galician towns of the mentioned period. Methodological changes in demographic researches of the Ukrainian and Polish historiography are discovered and perspective directions of scientific research are suggested.

Keywords: historical demography, town, Galicia, Austro-Hungary, population census.